

ROZDZIAŁ 8

Przemiany małych miast w województwie pomorskim

*Jacek Sołtys**

8.1. Wprowadzenie

W niniejszym rozdziale zostaną zaprezentowane wyniki badań, których celem było rozpoznanie przemian małych miast w województwie pomorskim. Za wielkość graniczną miast objętych badaniem przyjęto 20 tys. mieszkańców – jako kryterium przyjmowane przez wielu autorów (Heffner, Marszał 2005; Kwiatek-Sołtys 2004). W województwie pomorskim takich miast jest 28. Największym z nich jest Reda, która niedługo wypadnie z tego zbioru, gdyż ma najwyższą dynamikę wzrostu. Udział badanych miast w zaludnieniu województwa wynosi 10,6%, natomiast w liczbie ludności miast to 16%.

Przedmiotem badań są: przemiany demograficzne, powiązania z otoczeniem oraz przemiany gospodarcze mierzone zatrudnieniem. Metodą badań były analizy dostępnych danych statystycznych.

8.2. Ogólna charakterystyka zbioru i klasyfikacja

Ze względu na zróżnicowanie zbioru badanych miast sporządzono ich klasyfikację, w której jako jedno z kryteriów przyjęto wielkość, wyodrębniając przedziały jak w tab. 8.1. Drugim kryterium był typ

* Jacek Sołtys, dr inż. arch., Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.

miasta, który kreślono poprzez uproszczenie typologii sporządzonej przez autora dla miast Polski północnej (Sołtys 2009).

Tabela 8.1. Klasyfikacja małych miast województwa pomorskiego

Typ		Ludność w tys.		
		10–20	5–10	do 5
M	W obszarze metropolitalnym	Reda	Żukowo	
P	Powiatowe	Bytów, Kartuzy, Człuchów, Puck	Nowy Dwór Gdański, Sztum	
W	Wspomagające dla powiatowych	Miastko	Prabuty	
N	Nadmorskie	Ustka, Władysławowo		Hel, Jastarnia, Łeba, Krynica Morska
X	Pozostałe		Czersk, Pelplin, Skarszewy, Gniew, Czarne, Dzierzgoń, Debrzno	Brusy, Kępice, Nowy Staw, Skórcz, Czarna Woda

Źródło: opracowanie własne.

8.3. Zmiany demograficzne

Analizie poddano dynamikę wzrostu liczby ludności w latach 1990–2008 ogółem i w wieku produkcyjnym (tab. 8.2) oraz ruch naturalny i migracje. Na tej podstawie określono typy zmian demograficznych.

Zaskoczeniem jest spadek liczby ludności w miastach powiatowych, z wyjątkiem Nowego Dworu Gdańskiego, najmniejszego miasta powiatowego w 1990 r., które wzrosło w badanym okresie o 9% i wyprzedziło Sztum.

Tabela 8.2. Dynamika wzrostu ludności ogółem i w wieku produkcyjnym

Typ*	Miasto	Ogółem			W wieku produkcyjnym		
		1990	2008	dynamika	1995	2008	dynamika
M	Reda	13 107	19 593	149	8 692	13 581	156
M	Żukowo	4 662	6 494	139	2 981	4 214	141
X	Skarszewy	5 539	6 802	123	3 490	4 449	127
X	Brusy	3 877	4 728	122	2 448	2 914	119
N	Krynica Morska	1 121	1 346	120	788	900	114
X	Czarna Woda	2 738	3 220	118	1 852	1 991	108
X	Skórcz	3 031	3 562	118	1 828	2 358	129
N	Władysławowo	13 251	14 972	113	8 516	9 831	115
X	Czersk	8 518	9 619	113	5 270	6 100	116
P	Nowy Dwór Gd.	9 233	9 981	108	6 251	6 530	104
X	Dzierżgoń	5 140	5 518	107	3 284	3 639	111
W	Prabuty	8 024	8 550	107	4 983	5 643	113
X	Nowy Staw	4 264	4 403	103	2 449	2 802	114
X	Debrzno	5 272	5 377	102	3 230	3 495	108
X	Czarne	6 022	5 987	99	3 811	3 949	104
P	Sztum	9 921	9 793	99	6 541	6 645	102
P	Bytów	16 998	16 747	99	10 161	11 137	110
N	Jastarnia	4 009	3 926	98	2 469	2 578	104
P	Puck	11 694	11 338	97	7 008	7 192	103
P	Człuchów	14 813	14 352	97	9 266	9 693	105
X	Pelplin	8 824	8 336	94	5 151	5 476	106
N	Łeba	3 964	3 744	94	2 430	2 437	100
X	Gniew	7 163	6 764	94	4 284	4 353	102
P	Kartuzy	15 898	14 952	94	9 401	9 590	102
N	Ustka	17 206	16 055	93	10 986	10 704	97
W	Miastko	11 869	10 870	92	7 105	7 128	100
X	Kępice	4 142	3 756	91	2 477	2 485	100
N	Hel	4 858	3 767	78	3 092	2 508	81

* Według tab. 8.1. Pogrubiono dynamiki 120% i wyższe.

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS i obliczenia własne.

Tabela 8.3. Typy zmian demograficznych

Typ	Charakterystyka	Miasto	Na 1000 ludności		
			Przyrost naturalny	Saldo migracji	Suma
A	Dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji	Bytów	63,3	-61,2	2,1
		Nowy Dwór Gd.	42,8	-30,6	12,2
		Dzierzgoń	53,8	-42,5	11,3
		Czarna Woda	28,4	-20,4	8,0
		Czersk	41,7	-5,9	35,9
B	Dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji	Prabuty	37,5	2,8	40,3
		Skórcz	32,8	18,4	51,2
		Brusy	80,2	25,3	105,6
		Władysławowo	71,3	11,4	82,7
		Skarszewy	68,0	38,9	106,9
C	Dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji	Jastarnia	14,2	17,9	32,1
		Krynica Morska	45,3	86,7	132,0
		Żukowo	105,3	119,5	224,8
		Reda	94,7	154,5	249,2
G	Ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie większym (w wartości bezwzględnej) saldem migracji	Łeba	-4,4	-27,7	-32,0
		Gniew	-17,6	-54,2	-71,8
H	Ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny	Debrzno	67,1	-72,6	-5,4
		Pelplin	8,2	-21,3	-13,1
		Nowy Staw	10,7	-45,0	-34,3
		Czarne	56,4	-87,3	-30,9
		Puck	11,2	-31,0	-19,8
		Kępice	29,9	-89,4	-59,5
		Człuchów	36,1	-61,1	-25,0
		Sztum	27,0	-69,2	-42,2
		Ustka	13,7	-42,0	-28,3
		Hel	84,8	-199,1	-114,3
		Miastko	32,3	-95,5	-63,2
Kartuzy	42,6	-104,2	-61,6		

Źródło: Bank Danych Regionalnych i obliczenia własne.

Typologię zmian demograficznych przeprowadzono według metody J. W. Webba (Dziewoński, Kosiński 1967). Cztery typy (A–D) charakteryzują miasta, w których wzrosła liczba ludności, natomiast typy E–H – miasta, w których ubyło ludności. Grupowanie wskazuje też, który z dwóch czynników jest dominujący (tab. 8.3).

W badanym zbiorze najliczniej reprezentowany jest typ H. Wszystkie miasta, poza Łebą i Gniewem (typ G), miały w badanym okresie (1995–2008) dodatni przyrost naturalny. Dlatego brak jest trzech pozostałych typów z ujemnym przyrostem naturalnym: D, E, F.

Wszystkie zatem miasta, w których spadła liczba ludności, mają ujemne saldo migracji. Mają je też wszystkie miasta powiatowe, także Nowy Dwór Gdaski, którego ludność wzrosła dzięki przyrostowi naturalnemu. W tym samym typie znalazł się Bytów, którego zmiany ludności nie są jednoznaczne¹.

Brak wzrostu demograficznego, a nawet spadek liczby ludności może być wyjaśniony niewielką atrakcyjnością osadniczą lub emigracją na obszary podmiejskie, powodującą ich urbanizację – co analizowane jest w dalszej części rozdziału.

8.4. Powiązania miast z otoczeniem

Wyróżniono trzy rodzaje takich powiązań:

- obsługa otoczenia przez miasta jako ośrodki centralne, w największym zasięgu przez miasta powiatowe; poziom obsługi i związany z tym zasięg większości miast jest gminny lub ponadgminny; dwa miasta (Miastko i Prabuty) uznano za wspomagające dla powiatowego;

¹ Porównanie stanów ludności wskazuje na spadek jej liczby, natomiast suma przyrostu naturalnego i salda migracji – na wzrost. Te dane wydają się bardziej wiarygodne. NSP wykazał bowiem, że stany ludności są zawyżone. Błąd ten mógł już w części wystąpić w 1995 r.

- codzienne dojazdy do pracy;
- emigracja stała na obszary podmiejskie – też skutkująca dojazdami do pracy, ale również trwałymi zmianami w zagospodarowaniu.

Czwarty rodzaj powiązań w sferze gospodarczej (dostawcy, odbiorcy) nie był przedmiotem prezentowanych badań, wymaga bowiem zupełnie innych metod.

W celu rozpoznania zjawiska emigracji na obszary podmiejskie przeanalizowano dane statystyczne dla okresu 1995–2008 (zameldowania i wymeldowania) z wyodrębnieniem kierunku migracji (miasto i wieś) oraz dynamikę wzrostu całej gminy miejsko-wiejskiej lub układu złożonego z miasta i otaczającej lub sąsiadującej gminy wiejskiej (w przypadku Łeby – gminy Wicko). Nie badano trzech miast nadmorskich, położonych na mierzejach (Helu, Jastarni, Krynicy Morskiej). Gminę Puck badano z Puckiem oraz sąsiadującymi z nią: Redą i Władysławowem, a gminę Czernik – z Czernikiem i Czarną Wodą (tab. 8.4).

W większości badanych gmin wiejskich przeważa napływ z miast. Jego udział przewyższa 70% w gminach: Puck, Żukowo, Bytów, Ustka i Człuchów. Z kolei dla 10 miast migracje na wieś przewyższały migracje do miast. Największy udział miały obszary wiejskie dla migracji z Kartuz i Bytowa. Wzrost zaludnienia układu, złożonego z miasta i gminy, wystąpił w 15 przypadkach na 21, z tego 6 dotyczyło miast, których ludność w badanym okresie się zmniejszyła. Są to: Kartuzy, Puck, Bytów, Pelplin, Dzierżgoń i Łeba. Emigracja do gminy Żukowo i Puck w dużej mierze następuje z Trójmiasta. W oddaleniu od Trójmiasta wyraźne procesy emigracji do gminy podmiejskiej występują z Bytowa, Ustki, Człuchowa i Sztumu.

Tabela 8.4. Analiza migracji z miast na podmiejskie obszary wiejskie

Jednostka terytorialna	Napływ			Odpływ		Dynamika 1990–2008 (1990–100)
	na 1000 ludności	z miast	ze wsi	do miast	na wieś	
Kartuzy – m.	9,8	792	1 314	945	2 739	112
Kartuzy – o.w.	18,8	2 500	1 395	1 067	1 248	
Żukowo – m.	21,6	1 155	624	371	653	158
Żukowo – o.w.	29,6	5 698	1 327	1 117	722	
Puck – m.	11,9	1 138	724	1 121	1 032	121
Puck – g.w.	14,5	3 315	894	1 724	597	
Władysławowo – m.	12,5	1 675	853	1 484	859	
Reda – m.	29,7	6 132	1 092	3 121	1 197	
Bytów – m.	10,9	596	1 896	945	2 316	106
Bytów – o.w.	22,4	1 416	560	804	401	
Brusy – m.	15,2	247	708	322	505	109
Brusy – o.w.	9,3	705	388	1 061	473	
Czersk – m.	11,5	510	969	684	808	126
Czersk – o.w.	11,6	1 149	600	1 232	636	
Czarna Woda – m.	9,7	189	233	204	249	
Człuchów – m.	11,9	890	1 552	1 594	1 693	102
Człuchów – g.w.	16,0	1 451	755	1 381	647	
Ustka – m.	13,1	1 864	1 117	2 268	1 433	97
Ustka – g.w.	19,7	1 537	471	1 275	474	
Pelplin – m.	12,3	570	884	661	902	101
Pelplin – o.w.	13,3	972	506	932	559	
Sztum – m.	10,8	623	885	1 039	984	102
Sztum – o.w.	16,8	1 161	630	948	500	

Objaśnienia: m. – miasto, g.w. – gmina wiejska, o.w. – obszar wiejski gminy miejsko-wiejskiej. Pogrubiono wielkości świadczące o migracji z miast na wieś.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Regionalnych i materiałów Urzędu Statystycznego w Gdańsku.

Tabela 8.5. Dojazdy do pracy na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w 2006 r.

Miasto	Na 1000 ludności w wieku produkcyjnym				Iloraz przepływów
	wyjazdy	przyjazdy	saldo	ruchliwość*	
Łeba	46	200	154	246	4,33
Bytów	40	176	136	217	4,38
Człuchów	51	138	86	189	2,68
Skórcz	94	180	86	275	1,92
Puck	120	169	50	289	1,41
Czersk	69	110	41	178	1,59
Hel	45	77	32	123	1,72
Krynica Morska	18	50	32	69	2,76
Żukowo	168	191	24	359	1,14
Władysławowo	95	115	20	210	1,21
Kartuzy	114	131	17	245	1,15
Czarne	59	70	11	128	1,18
Sztum	108	109	1	217	1,01
Nowy Dwór Gd.	85	86	0	171	1,00
Miastko	62	61	-1	122	0,98
Dzierzgoń	53	41	-12	94	0,78
Jastarnia	58	45	-13	103	0,78
Gniew	98	79	-19	178	0,81
Ustka	103	75	-28	178	0,72
Skarszewy	126	93	-33	220	0,74
Brusy	139	94	-45	234	0,68
Pelplin	137	64	-73	201	0,47
Nowy Staw	106	32	-75	138	0,30
Prabuty	113	19	-94	132	0,17
Debrzno	110	15	-95	126	0,14
Czarna Woda	122	12	-110	134	0,10
Reda	222	88	-134	311	0,40
Kępcice	168	33	-135	202	0,20
Pomorskie – miasto	73	108	36	181	1,49
Pomorskie – wieś	66	29	-37	204	0,44

*Suma wyjazdów i przyjazdów.

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS i obliczenia własne.

Dojazdy do pracy analizowano w oparciu o dane GUS, pozyskane z deklaracji PIT (tab. 8.5). Są to dane szacunkowe. Zgodne z rzeczywistością są wyjazdy, natomiast przyjazdy mogą różnić się od rzeczywistości ze względu na podmioty wielozakładowe².

Dane w tab. 8.5. posortowano według malejącego salda dojazdów (przyjazdy minus wyjazdy). Silnymi ośrodkami dojazdów są miasta powiatowe oraz Łeba, Skórcz, Czersk, Żukowo i Władysławowo (tab. 8.5 zawiera nie liczby bezwzględne, lecz wskaźniki na 1000 ludności w wieku produkcyjnym). Największa ruchliwość dotyczy miast w obszarze metropolitalnym.

8.5. Przemiany funkcji gospodarczych

Możliwość przeprowadzenia badań w tej dziedzinie jest ograniczona ze względu na brak istotnych danych statystycznych. Brakuje informacji o liczbie pracujących w małych podmiotach gospodarczych. Dwukrotne zmiany zakresu tych podmiotów ograniczają okres objęty badaniem, czyniąc nieporównywalnymi ze stanem obecnym publikowane przez GUS liczby pracujących sprzed 2000 r.³ Pracujący nieujmowani w statystykach mogą mieć duży udział w całości zatrudnienia szczególnie w małych miastach. Dlatego badanie struktur zatrudnienia w miastach na podstawie niekompletnych danych uznano za niezasadne, a dokonywanie szacunków – za obarczone zbyt dużym błędem, największym – w zakresie usług rynkowych, w których udział małych podmiotów jest szczególnie duży i zróżnicowany. Niemniej jednak szacunków takich dokonano dla całości liczby pracujących i sektora

² Dla podmiotów, które wykazują jednostki lokalne w innych gminach, dojeżdżający zostali odpowiednio rozszacowani. Jednak nie wszystkie podmioty zatrudniające pracowników w różnych gminach wykazują jednostki lokalne.

³ Do 1998 r. statystyką nie były objęte zakłady osób fizycznych do 5 pracujących, w następnym roku do 9 pracujących, a od 2000 r. wszystkie podmioty gospodarze do 9 pracujących.

przemysłowego, uznając, że stwierdzenie istotnych zmian bazujących na szacowanych wielkościach pozwala na wysuwanie wniosków prawdopodobnych.

Z tych powodów dla sektora przemysłowego (przemysł i budownictwo) przeanalizowano dynamikę wzrostu liczby pracujących objętych statystyką tylko w latach 2000–2008, dla których dane są porównywalne. Nie uwzględniono podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9. Dokonano też szacunków liczby wszystkich pracujących w tym sektorze dla roku 1995 i 2008, wykorzystując do tego liczby podmiotów gospodarczych. Na podstawie tych szacunków obliczono przybliżoną dynamikę zmian (tab. 8.6).

W 9 miastach w latach 2000–2008 wzrosła liczba pracujących w sektorze przemysłowym w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9. Oznacza to, że wzrosła tam całkowita liczba pracujących w tym sektorze, ponieważ wzrosła też liczba podmiotów gospodarczych, wśród których dominują osoby fizyczne zatrudniające niewielu pracowników, prawdopodobnie wzrosła zatem i liczba pracujących nieobjętych statystyką.

Ze względu na dużą niepewność szacunków, uznać można wysokie prawdopodobieństwo tych wzrostów, które były znacząco duże. Około 2-krotny wzrost nastąpił w Skórczu. Jest to też niemal jedyny przypadek wzrostu udziału tego sektora w strukturze zatrudnienia (wzrost takiego udziału w Prabutach z 31% na 34% jest w granicy błędów szacunków). Kolejne miasta o najbardziej prawdopodobnym wzroście liczby pracujących w sektorze przemysłowym to: Skarszewy, Brusy, Reda, Pelplin i Żukowo. Od 1990 r. sektor ten zwiększył liczbę pracujących, i to nieznacznie, tylko w dwóch miastach powiatowych: Człuchowie i Nowym Dworze Gdańskim, po 2000 r. jeszcze w Bytowie i Pucku. Dane tab. 8.6 są zastanawiające, gdyż wydawać by się mogło, że to miasta powiatowe są najbardziej atrakcyjne wśród małych miast dla lokalizacji inwestycji ze względu na wielkość, rozwinięte otoczenie biznesu i szkolnictwo, dość dobre skomunikowanie.

Tabela 8.6. Dynamika wzrostu liczby pracujących w miastach, w których liczba ta w sektorze przemysłowym wzrosła

Miasto	Pracujący		Podmioty	Udział %*	
	1995 – 100*	2000 – 100		1995	2008
Skórcz	215	213	129	40	51
Skarszewy	140	123	121	57	52
Brusy	134	195	177	46	42
Reda	119	89	133	52	38
Pelplin	119	107	129	49	42
Żukowo	118	96	108	51	43
Hel	113	52	132	17	14
Gniew	111	126	129	51	55
Dzierżgoń	110	97	178	50	44
Człuchów	107	98	162	38	34
Nowy Dwór Gd.	104	91	100	28	26
Łeba	102	101	135	34	25
Bytów	99	99	116	47	38
Puck	99	111	118	25	24
Ustka	83	104	128	42	30
Czarne	82	93	144	20	15
Sztum	82	116	105	26	21

Źródło: obliczenia i szacunki (*) własne w oparciu o Bank Danych Regionalnych GUS i materiały Urzędu Statystycznego w Gdańsku.

Za jeszcze bardziej prawdopodobny należy uznać spadek liczby pracujących w sektorze przemysłowym w miastach, w których był on bardzo duży nie tylko według szacunków dla lat 1995–2008, ale i odnośnie do rzeczywistych liczb dla podmiotów o liczbie pracujących powyżej 9 w okresie 2000–2008 (tab. 8.7), czyli we Władysławowie, Czersku, Miastku, Nowym Stawie, Kępicach i Czarnej Wodzie. Główną przyczyną tak dużych spadków był upadek lub likwidacja zakładów przemysłowych, np. cukrowni w Nowym Stawie, Fabryki Płyt Pilśniowych w Czarnej Wodzie, przetwórstwa rybnego we Władysławowie. Likwidacja cukrowni w Pelplinie zrekompenrowana została rozwojem innych branż przemysłu. Duże spadki w Krynicy Morskiej i Jastarni – miastach turystycznych, można uznać za nieistotne, gdyż dotyczyły niewielkich liczb.

Tabela 8.7. Dynamika wzrostu liczby pracujących w miastach, w których liczba ta w sektorze przemysłowym spadła

Miasto	Pracujący		Podmioty	Udział %*	
	1995–100*	2000 – 100		1995	2008
Prabuty	93	63	130	31	34
Debrzno	92	66	154	22	22
Kartuzy	92	97	190	33	28
Władysławowo	75	87	101	43	29
Czersk	70	59	129	57	41
Krynica Morska	65	40	433	18	10
Miastko	56	61	124	42	29
Nowy Staw	48	58	101	44	24
Jastarnia	32	23	59	15	4
Kępice	31	53	123	65	30
Czarna Woda	18	16	185	77	36

Źródło: obliczenia i szacunki (*) własne w oparciu o Bank Danych Regionalnych GUS.

We wszystkich miastach rozwinęły się **usługi**, w pewnym zakresie stanowiące funkcje endogeniczne (wyłącznie na rzecz danego miasta), a w większości funkcje centralne (na rzecz danego miasta i jego otoczenia). Niektóre miasta posiadają usługi o charakterze egzogenicznym wyspecjalizowanym (głównie funkcje turystyczne i uzdrowiskowe). Rozwój usług poprzez uruchamianie działalności gospodarczej i tworzenie nowych podmiotów, zwłaszcza w handlu, ale również w transporcie i innych **usługach rynkowych**, należał do pierwszych i najbardziej znaczących przejawów transformacji gospodarczej. Analiza tych zmian w kategoriach liczb pracujących jest jednak niemożliwa z uwagi na brak danych z małych podmiotów gospodarczych, których udział jest tu szczególnie istotny. Najmniej jest podstaw do szacowania liczby pracujących w sekcji „hotele i gastronomia”, ponieważ rejestracja działalności gospodarczej nie oznacza stałego miejsca pracy – często działalność taką mają zarejestrowane osoby pracujące na stałe w innej sekcji.

Tabela 8.8. Dynamika wzrostu liczby pracujących w usługach nierynkowych

Miasto	Usługi nierynkowe ogółem		Adminis- tracja publiczna	Edukacja	Ochrona zdrowia i opieka socjalna
	1995 r. – 100	2000 r. – 100	1998 r. – 100	1998 r. – 100	1998 r. – 100
Żukowo	138	137	128	177	61
Czersk	118	125	72	146	168
Jastarnia	118	112	123	101	44
Bytów	108	122	114	142	85
Reda	108	118	125	137	100
Nowy Staw	107	120	103	118	64
Władysławowo	106	88	66	112	93
Hel	106	100	139	98	79
Sztum	103	88	145	92	69
Kartuzy	102	100	182	114	59
Brusy	101	103	76	130	53
Łeba	101	105	89	142	23
Ustka	98	96	99	105	117
Pelplin	97	117	43	167	58
Nowy Dwór Gd.	97	89	152	119	40
Dzierzgoń	95	110	129	138	43
Skarszewy	94	93	95	134	33
Czarne	87	122	102	163	76
Puck	84	87	140	110	47
Skórcz	83	96	88	90	68
Krynica Morska	82	79	76	113	17
Kępcice	81	117	81	106	117
Człuchów	78	92	144	111	45
Czarna Woda	68	90	126	99	13
Gniew	65	72	63	114	32
Miastko	54	64	89	113	18
Prabuty	45	57	66	80	35
Debrzno	42	67	73	143	53

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS, materiałów Urzędu Statystycznego w Gdańsku (*Województwo pomorskie... 1999*).

Dla **usług nierynkowych** obliczono dynamikę zmian liczby pracujących w latach 2000–2008 i dodatkowo 1995–2008, bowiem w tym sektorze niewielki jest udział pracujących w małych podmiotach gospodarczych (zwłaszcza jako głównym miejscu pracy). Dominuje zatrudnienie w instytucjach wykazujących liczby pracujących bez względu na wielkość jednostki. I tu zaskoczeniem są większe spadki zatrudnienia w trzech miastach powiatowych (zwłaszcza w Pucku i Człuchowie, dynamika 84% i 78%) niż wzrosty w pozostałych (największy w Bytowie, dynamika 108%), mimo uzyskania w 1999 r. nowego statusu administracyjnego (Sztum dopiero w 2002 r.). Należy jednak stwierdzić, że miasta te przed utratą statusu powiatowego w 1975 r. miały rozwinięte usługi typowe dla tego poziomu, zwanego kiedyś III poziomem obsługi: szpitale, szkoły średnie, placówki bankowe, wyspecjalizowane sklepy, sądy, oddziały ZUS. W latach, gdy nie było powiatów, usługi te oczywiście funkcjonowały, a w większości badanych miast powiatowych (z wyjątkiem Nowego Dworu Gdańskiego i Sztumu) były urzędy rejonowe. Analiza dynamiki zmian zatrudnienia w poszczególnych sekcjach wskazuje na przemiany w systemie ochrony zdrowia jako główną przyczynę spadków zatrudnienia w usługach nierynkowych (tab. 8.8). Zatrudnienie w administracji w miastach powiatowych bowiem znacząco wzrosło (z wyjątkiem Bytowa, gdzie dynamika wyniosła tylko 114%). W większości miast, z wyjątkiem pięciu, wzrosło też zatrudnienie w edukacji.

W wielu innych miastach rozwinęły się funkcje centralne poprzez powstanie nowych usług. Do najbardziej widocznych należą szkoły ponadgimnazjalne, dzięki którym poziom obsługi miast posiadających je można określać jako ponadgminny (ewentualnie gminny o rozszerzonym zakresie obsługi, jeżeli z usytuowania w przestrzeni wynika, że dane miasto nie obsługuje innych gmin). W 1990 r. powstało liceum ogólnokształcące w Żukowie, w 1991 r. – na Helu i w Łebie (społeczne), w 1996 r. – w Czarnem, Dzierzgoniu i Skórczu (w 2010 r. kończy działalność). Szkoły ponadgimnazjalne zawodowe istnieją w Skarszewach, Nowym Stawie oraz Skórczu. Brak jest szkół ponadgimnazjalnych w Jastarni, Krynicy Morskiej, Debrznie i Kępicach.

8.6. Podsumowanie

Badany zbiór miast wykazuje duże zróżnicowanie kierunków zmian demograficznych i gospodarczych. Największą dynamikę wzrostu demograficznego wykazują dwa miasta w obszarze metropolitalnym: Reda i Żukowo. Generują też największy ruch dojazdów do pracy. Zaznacza się wyraźny rozwój kilku innych miast, takich jak: Skarszew, Skórcza, Brus, m. in. w oparciu o sektor przemysłowy. Trudno zauważyć jakieś prawidłowości i wyjaśnić przyczyny tych zmian. Duża zdaje się rola przypadku.

Większość miast powiatowych ulega stagnacji demograficznej. Jedną z przyczyn jest emigracja na tereny podmiejskie. Proces ten widoczny jest też w kilku innych miastach.

Brak istotnych informacji statystycznych utrudnia znacznie badania w oparciu o te źródła. Skłania to do sformułowania wniosku, iż pożądane byłyby studia przypadków z zastosowaniem innych metod badawczych.

Bibliografia

- Bank Danych Regionalnych GUS, www.stat.gov.pl
- Dziewoński K., Kosiński L. (1967), *Rozwój i rozmieszczenie ludności Polski w XX wieku*, PWN, Warszawa.
- Heffner K., Marszał T. (2005), *Wprowadzenie*, [w:] Heffner K., Marszał T., *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 220.
- Kwiatek-Sołtys A. (2004), *Małe miasta województwa małopolskiego w okresie transformacji systemowej*, Wyd. Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Sołtys J. (2009), *Małe miasta w Polsce Północnej – typy i uwarunkowania rozwoju*, [w:] Heffner K., Polko A. (red.), *Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych*, AE, Katowice.
- Województwo pomorskie w 1998 roku* (1999), Urząd Statystyczny, Gdańsk.